

Norma, kas paredz vidējo ienākumu līmeni, kādu nepārsniedzot persona vai ģimene atzīstama par trūcīgu, neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam

Satversmes tiesa 2020. gada 16. jūlijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-25-03 “Par Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” 2. punkta vārdu “ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 *euro*” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”.

Apstrīdētā norma

Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” 2. punkts:

“Ģimene (persona) atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 *euro* un ja:

- 2.1. tai nepieder naudas līdzekļu uzkrājumi vai īpašums, izņemot šo noteikumu 19. punktā minēto;
- 2.2. tā nav noslēgusi uztura līgumu;
- 2.3. tā nesaņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus vai tā neatrodas ieslodzījumā;
- 2.4. persona ir reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieks atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37. panta pirmajai daļai.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pants: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes 109. pants: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc tiesībsarga pieteikuma. Tiesībsargs uzskata, ka Ministru kabineta noteiktais vidējo ienākumu līmenis, kādu nepārsniedzot ģimene vai persona tiek atzīta par trūcīgu, pārkāpj Satversmes 1. pantā ietverto cilvēka cieņas, tiesiskas valsts un sociāli atbildīgas valsts principu un neizpilda no Satversmes 109. panta izrietošo valsts pienākumu sniegt sociālo atbalstu visām personām, kurām tas ir nepieciešams.

Tiesībsargs norāda, ka ar apstrīdēto normu noteiktais trūcīgas personas statusam atbilstošais vidējo ienākumu līmenis ir noteikts pārmērīgi zems, lai personu atzītu par trūcīgu un attiecīgi dotu tai tiesības uz trūcīgām personām pieejamiem sociālā atbalsta pasākumiem. Nepieciešamība pēc šāda sociālā atbalsta esot daudz lielākam Latvijas iedzīvotāju skaitam, nekā to pieļauj apstrīdētā norma. Turklāt tiesībsargs vērš uzmanību, ka ienākumu līmenis trūcīgas ģimenes vai personas statusa noteikšanai neesot pārskatīts kopš 2009. gada. Turklāt kopš 2011. gada tas tiek noteikts bez pamatotas aprēķina metodoloģijas, ņemot vērā vienīgi valsts un pašvaldību konkrētā brīža finansiālās iespējas.

Tiesas secinājumi

Par to, kā vērtējama apstrīdētās normas satversmība

Satversmes tiesa šajā lietā izvērtēja apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajiem vispārējiem tiesību principiem kopsakarā ar Satversmes 109. pantā noteiktajām tiesībām uz sociālo nodrošinājumu. [11.]

Par to, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam

Par Satversmes 1. un 109. panta tvērumu

Satversmes tiesa vēlreiz uzsvēra, ka cilvēka cieņa raksturo cilvēku kā augstāko demokrātiskas tiesiskas valsts vērtību un kā pamattiesība piemīt ikvienam cilvēkam neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem. Savukārt no sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums izveidot tādu tiesisko ietvaru, kas ikvienam cilvēkam rada iespēju izmantot un pilnveidot savas spējas. [11.1.]

Satversmes tiesa secināja, ka valstij ir pienākums gadījumos, kad persona nespēj sev nodrošināt līdzekļus tādai dzīvei, kas atbilstu cilvēka cieņai, nodrošināt šai personai sociālo palīdzību un sniegt to tādējādi, lai radītu personai iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. [11.2.]

Par to, ka likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju izmantot sociālās tiesības

Satversmes tiesa atzina: paredzot trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes vai personas sociālā atbalsta pasākumus un individuālas palīdzības sniegšanu krīzes situācijā nonākušām ģimenēm vai personām, valsts ir veicinājusi sociālās palīdzības sistēmas izveidi ar mērķi sniegt sociālo palīdzību tādām ģimenēm un personām, kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai. Tādējādi tā ir veikusi pasākumus, lai veicinātu ikvienas personas iespējas īstenot sociālās tiesības. [14.–14.3.]

Par to, vai valsts pasākumi sociālo tiesību īstenošanai veikti pienācīgi

Satversmes tiesa visupirms izvērtēja, vai likumdevējs pats ir izlēmis būtiskākos ar sociālās palīdzības piešķiršanu trūcīgām personām saistītos jautājumus. [15.–16.]

Tiesa norādīja, ka tas ir tieši likumdevēja pienākums – nodrošināt būtisku sociālo pamattiesību īstenošanu visā valstī, proti, nodrošināt to, ka ikvienai personai, kurai

nepieciešama palīdzība pamatvajadzību apmierināšanai, ir paredzētas tiesības uz sociālās palīdzības minimumu. Satversmes tiesa secināja, ka likumdevējs nav izlēmis būtiskākos ar sociālās palīdzības piešķiršanu trūcīgai ģimenei un personai saistītos jautājumus. [16.]

Satversmes tiesa norādīja, ka sociālās palīdzības uzdevums ir uzņemties rūpes par grūtībās nonākušām ģimenēm un personām, palīdzot tām nodrošināt pamatvajadzības un sekmējot to iekļaušanos sabiedrībā, tikmēr, kamēr tās nav spējīgas par to parūpēties pašas. Līdz ar to sociālajai palīdzībai vismaz minimālajā līmenī jābūt tādai, lai katrai personai, kura pati saviem spēkiem nespēj sev nodrošināt pietiekamus līdzekļus, radītu iespēju veidot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai, un tas nozīmē arī iespēju iekļauties mūsdienīgas demokrātiskas tiesiskas valsts sabiedrībā. [18.]

Satversmes tiesa konstatēja, ka apstrīdētajā normā ietvertais personas vidējo ienākumu līmenis, no kura ir atkarīgs to personu loks, kurām ir tiesības uz sociālo palīdzību trūcīgām ģimenēm un personām, ir noteikts bez skaidras metodes. [19.]

Ņemot vērā minēto, tiesa uzsvēra, ka tāda vidējo ienākumu apmēra noteikšana bez jebkādas argumentācijas un pamatojuma, kurš ietekmē personas tiesības saņemt sociālās palīdzības minimumu, ir pretrunā ar pamattiesībām uz cilvēka cieņu, sociāli atbildīgas valsts principu un valsts ilgtspējīgas attīstības principu. Valstij ir pienākums sociālās palīdzības sistēmu veidot un sociālās palīdzības minimuma piešķiršanas kritērijus izvēlēties tā, lai tiktu apzinātas personu patiesās vajadzības un noteikti uz tām mērķēti atbalsta pasākumi. Valstij ir jāizvēlas pamatota un argumentēta metode tāda sociālās palīdzības minimuma noteikšanai un piešķiršanai, kas ikvienai personai radītu iespēju dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Ar apstrīdēto normu nosakot trūcīgas personas un ģimenes statusam atbilstošu vidējo ienākumu līmeni, šis pienākums nav izpildīts. [20.]

Satversmes tiesa arī norādīja, ka valstij ir pienākums regulāri pārskatīt un aktualizēt sociālās palīdzības minimumu. Cilvēka cieņai atbilstošas dzīves nodrošināšanai nepieciešamās prasības mainās līdz ar valsts un sabiedrības attīstību. Tāpēc personas

atzīšanai par trūcīgu noteiktajam ienākumu līmenim jābūt aktuālam, zinātniski un statistiski pamatotam. Valstij ir jāpārskata regulējums, kas paredz personas tiesības uz sociālās palīdzības minimumu, tā, lai šis regulējums atbilstu patiesajiem apstākļiem un personas sociālekonomiskajai situācijai brīdī, kad tai nepieciešama sociālā palīdzība. [21.]

Tiesa secināja: kopš 2009. gada, neraugoties uz to, ka valsts labklājības līmenis ir paaugstinājies, valsts tomēr nav pārskatījusi trūcīgas ģimenes un personas statusa vidējo ienākumu sliekšni, un situācija ir tāda, ka ļoti daudzām personām valsts sniegta sociālā palīdzība pamatvajadzību apmierināšanai ir nepieciešama, bet nav pieejama. [22.]

Vidējo ienākumu līmenis, kādu nepārsniedzot persona vai ģimene tiek atzīta par trūcīgu, nav ticis pārskatīts galvenokārt politiskas izšķiršanās dēļ. Tāpēc tiesa uzsvēra, ka politiska izšķiršanās nevar kalpot par kritēriju, nosakot sociālās palīdzības minimumu. [22.]

Satversmes tiesa arī pārbaudīja, vai valsts ar citiem sociālās palīdzības atbalsta pasākumiem nav nodrošinājusi to, ka ikvienai personai tiek sniegta sociālā palīdzība, kas rada iespēju ikvienam veidot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. [23.]

Tiesa secināja, ka sociālā palīdzība maznodrošinātām personām tiek noteikta un atbalsta pasākumi tiek sniegti atkarībā no pašvaldību sociālās politikas, finansiālajām iespējām un var būtiski neatšķirties no trūcīgas ģimenes un personas atbalsta pasākumiem. Palīdzība krīzes situācijā nav vērsta uz ilgstošu problēmu risināšanu. Savukārt attiecībā uz pašvaldību sniegto atbalstu Satversmes tiesa norādīja, ka pamattiesību īstenošana nevar būt atkarīga no pašvaldību finansiālajām iespējām jeb no tā, kurā pašvaldībā persona dzīvo. Personas pamattiesības uz tādu sociālo palīdzību, kas rada iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi, ir nodrošināmas katram valsts iedzīvotājam neatkarīgi no viņa dzīvesvietas. Līdz ar to arī kopsakarā ar šiem sociālās palīdzības atbalsta pasākumiem nav nodrošināta ikvienas personas iespēja veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. [23.1.–23.3.]

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secināja, ka pasākumi, kurus valsts veikusi, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības, nav veikti pienācīgi. Tie nenodrošina ikvienai personai iespēju īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam. [24.]

Par apstrīdētās normas spēku laikā

Apstrīdētā norma skar sociāli nozīmīgu jomu. Ja Satversmes tiesa lemtu, ka apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no sprieduma pasludināšanas brīža, tas radītu būtisku sociālo tiesību īstenošanas apdraudējumu. Jaunā tiesiskā regulējuma pieņemšanai ir nepieciešams pienācīgs tiesiskā regulējuma izvērtējums un pamatojums. Tāpēc Satversmei atbilstoša regulējuma izstrādei nepieciešams noteikt saprātīgu laika posmu un ir pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstoša norma paliek spēkā līdz brīdim, kad likumdevējs, ievērojot šajā spriedumā secināto, objektīvi varētu pieņemt jaunu tiesisko regulējumu. [25.]

Satversmei atbilstoša vidējo ienākumu līmeņa, ar kādu ģimene vai persona atzīstama par trūcīgu, noteikšana ir nepieciešama cilvēka cieņas aizsardzībai, un attiecīgās izmaiņas nepieciešams veidot sistēmiskā kopsakarā ar izmaiņām likumā attiecībā uz GMI līmeni, tāpēc apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra. [25.]

Satversmes tiesa nosprieda:

atzīt Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” 2. punkta vārdus “ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 euro” par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošiem no 2021. gada 1. janvāra.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stāsies spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/11/2019-25-03_Spriedums.pdf#search=

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas

Sabiedrisko attiecību un

protokola nodaļas vadītāja

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv,

67830749, 26200580